

пов'язуємо з посиленням суб'єктності педагогічних процесів, і природного складника на основі врахування синергетичних закономірностей функціонування соціальних систем.

Література

1. Хакен Г. Синергетика как мост между естественными и социальными наукам / Г. Хакен. Синергетическая парадигма. – М., 2003.
2. Пригожин И. Порядок из хаоса / И. Пригожин, И. Стенгенс. – М., 1987.
3. Курдюмов С.П. Закон эволюции и самоорганизация сложных систем / С.П. Курдюмов, Е.Н. Князева. — М, 1981.
4. Остапчук О.Є. Синергетичний потенціал авторського проектування педагогічних систем / О.Є. Остапчук // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2. С. 86-100.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2010

І. І. Садов

*канд. психол. наук, ст. викладач
Дрогобицький ДПУ ім. І. Франка*

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність поняття «інноваційний стиль діяльності вчителя визначено структуру та виявлено рівні сформованості професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів. З'ясовано педагогічні умови ефективного формування інноваційного стилю учителів впродовж їхньої професійної діяльності.

Ключові слова: інновація; інноваційний стиль діяльності; мотиваційний когнітивний, креативний і рефлексивний компоненти; майбутній педагог.

В статье раскрывается сущность понятия «инновационный стиль деятельности» определена структура и поданы уровни формирования профессиональной деятельности будущих учителей начальных классов. Рассматриваются педагогические условия эффективного развития инновационного стиля учителей в процессе профессиональной деятельности.

Ключевые слова: инновация, инновационный стиль деятельности мотивационный, когнитивный, творческий и рефлексивный компоненты, будущий педагог.

The article explains the meaning of notion «innovative teacher's activity», in determining the structure and displays the levels of professional activity of future primary school teacher. It elucidates the pedagogical conditions of effective formation of innovative teacher's style in the process of their professional activity.

Key words: innovation; innovative style of activity; motivational cognitive, creative and reflexive components; a future teacher.

В умовах системних змін нашого суспільства і модернізації загальноосвітньої та вищої школи України особливої актуальності набувають проблеми залучення інноваційних психолого-педагогічних технологій для оптимізації навчання і виховання майбутніх учителів

Високої якості освітніх послуг можна досягти тільки за наявності педагогів, які постійно вдосконалюють свою майстерність, мобільно реагують на зміни, що відбуваються в освітньому просторі.

Місія вчителя полягає в соціокультурному відтворенні особливої соціально-педагогічної сфери суспільства. При цьому він виконує функції реалізації соціальної спадщини, соціальної адаптації та регулювання процесів становлення й розвитку суспільства. Це перший, глобальний рівень проблеми. Ці вимоги до педагогічного співтовариства з неминучістю тягнуть за собою реформування всієї освітньої системи, але в першу чергу вони замикаються на особистості педагога, від якого потрібен високий рівень професіоналізму. Адже конкретного учня виховує конкретний учитель, якість знань кожного учня буде залежати від якості професійної підготовленості та майстерності вчителя. Учитель залишається основним суб'єктом, покликаним вирішувати задачі розвитку освіти. Це другий, особистісний рівень проблеми. При цьому відновлення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників повинно спиратись на індивідуальні запити розвитку особистості конкретного вчителя [7, с. 167].

Невідповідність між наявним рівнем готовності вчителя до роботи у сучасній загальноосвітній школі, яка активно розвивається, та потребою нового вчителя загострює проблему підготовки педагогічних кадрів до інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про те, наскільки проблема професійної підготовки вчителя у системі безперервної педагогічної освіти привертає увагу фахівців, свідчить той факт, що кількість робіт з цієї проблеми за останні роки досягає кількох тисяч. Водночас глибоко досліджується проблема індивідуального стилю діяльності вчителя (К. Баханов [1], К. Бондарева [2], Є. Климов [5], Н. Кузьміна, А. Маркова, І. Зязюн) та інноваційної педагогіки (Л. Ващенко, І. Гавриш, Ю. Гільбух [3], І. Дичківська [4], Н. Клокар [6], В. Ковальчук [7], Т. Скрябіна [8], О. Шапран [9] та ін.).

Мета статті – дослідити інноваційний стиль професійної діяльності учителів в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Педагогічні інновації все інтенсивніше впроваджуються в практику загальноосвітньої і вищої школи та стають невід'ємною частиною всього навчально-виховного процесу. Інноваційне навчання орієнтоване на активний спосіб організації освіти, що передбачає активізацію самостійної діяльності педагога і його зацікавленої взаємодії з викладачем у процесі навчання. Воно дає змогу забезпечити процес самостійного формування знань, умінь і навичок вчителя, пошук ефективних методів роботи відповідно до власних індивідуальних особливостей. При цьому, одночасно, досягається високий рівень мотивації навчання, що є найважливішою умовою включення

педагогів у творчу, самостійну діяльність з високою активністю інтелектуальних, емоційних і вольових сфер психіки. Тобто, інноваційне навчання сприяє вирішенню одного з найважливіших завдань освіти – становленню творчої самостійної особистості, яка прагне до саморозвитку та самовдосконалення.

Однак, спостерігається загострення таких протиріч між:

- зростаючими вимогами до рівня професійної діяльності педагога неготовністю вчителя до створення педагогічного простору;
- необхідністю мобільно реагувати на безупинно мінливі вимоги до розвитку суб'єктів освітнього процесу й характером сформованої системи підготовки педагога;
- соціальним замовленням висококомпетентного фахівця відсутністю розроблених механізмів у подоланні таких негативних явищ як педагогічні кризи, педагогічне виснаження [4, с. 233].

Необхідність вирішення цих протиріч і викликала потребу в розробці питань, пов'язаних із розглядом становлення інноваційної педагогічної діяльності. Для вирішення задачі становлення високопрофесійної педагогічної діяльності, реалізованої в індивідуальному стилі вчителя, необхідна багаторівнева система випереджального підвищення педагогічної майстерності, яка б ураховувала умови навчального закладу, спиралася на можливості, здатності й особливості кожного педагога.

Даний підхід є інновацією для всієї освіти, а значить, і для кожної методичної структури окремо. Важливо, щоб кожний педагог позитивно оцінив насамперед свої особистісні можливості та зайняв свою позицію в загальному інноваційному процесі. Однак сьогодні відсутні:

- механізми самовдосконалення для забезпечення особистісного росту вчителя;
- учитель не володіє технологіями створення педагогічного простору, що забезпечує реалізацію індивідуальних навчальних програм проектної діяльності, соціальних компетенцій;
- учитель слабо володіє механізмами інноваційного стилю діяльності.

Інноваційний стиль діяльності – це система способів і тактик, які педагог поступово накопичує через урахування стійких особистих якостей, що забезпечують його вихід за межі традиційної педагогічної діяльності шляхом використання різних інновацій [8, С. 15–17].

У сучасних наукових працях педагогічна діяльність трактується як спеціально організована педагогічна взаємодія (Г. Нікітіна), вид соціальної активності, спрямованої на передачу досвіду (А. Леонтьєв, В. Міжєриков, В. Сластьонін, М. Єрмоленко), структурний елемент навчально-виховного процесу, який вивчається у взаємозв'язку з діяльністю учнів (І. Зязюк, Н. Кузьміна, Г. Щукіна та ін.).

На думку Н. Клокар, структура готовності вчителя до інноваційної

діяльності включає мотиваційний, когнітивний, креативний і рефлексивний компоненти [6].

Мотиваційний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності виражає усвідомлене ставлення педагога до інноваційних технологій та їх ролі у розв'язанні актуальних проблем педагогічної освіти. Він є стрижнем, навколо якого конструюються основні якості педагога як професіонала.

У педагогічній практиці інноваційні старання педагога можуть бути обумовлені різними мотивами (підвищення ефективності навчально-виховного процесу; намагання привернути до себе увагу, здобути визнання та ін.), справжню суть яких з'ясувати нелегко, оскільки з часом вони можуть змінюватися.

Часто провідним мотивом інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси педагога, орієнтованого на застосування інноваційних освітніх технологій, концентруються навколо потреби у науковому розумінні різноманітних аспектів особистісної орієнтації освіти [6, с. 120].

Отже, показниками мотиваційного компонента готовності до інноваційної педагогічної діяльності є пізнавальний інтерес до інноваційних педагогічних технологій та особистісно-значущий смисл їх застосування.

Когнітивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності об'єднує сукупність знань педагога про суть і специфіку інноваційних педагогічних технологій, їх види та ознаки, а також комплекс умінь і навичок із застосування інноваційних педагогічних технологій у структурі власної професійної діяльності. Цей компонент є результатом пізнавальної діяльності. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, сформованість умінь і навичок педагога [6, с. 145].

Уміння педагога засвідчують свідоме оволодіння діяльністю, яка за своєю структурою відповідає структурі його особистості, в якій виокремлюють такі професійні уміння:

- гностичні (уміння здобувати, поповнювати і розширювати свої знання, вивчати особистість дитини і себе);
- організаційні (здатність організувати свою діяльність і діяльність дітей відповідно до цілей навчально-виховного процесу);
- комунікативні (уміння використовувати різні механізми формування міжособистісних взаємин учасників педагогічного процесу, застосовувати техніку акторської майстерності, попереджувати і долати конфлікти, створювати комунікативну мережу занять).

Реалізація когнітивного компонента особистісної готовності педагога до інноваційної діяльності означає для нього необхідність професійно самовизначитись, тобто усвідомити норми, модель своєї професії і

відповідно оцінити свої можливості.

Креативний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності реалізується в оригінальному розв'язанні педагогічних завдань в імпровізації, експромті. Його важливість породжена творчим характером інноваційної діяльності.

Як зазначають дослідники В. Сластьонін та Л. Подимов креативність учителя виникає на основі наслідування, відтворення досвіду ідеї, окремого прийому, форми, методу з послідовним зменшенням частки наслідувального компонента та зростанням творчої складової педагогічної діяльності.

Формування креативності у вихованців залежить від таких професійних умінь та установок педагога:

- визнання цінності творчого мислення;
- уміння всебічно розкрити особливість творчого процесу тощо [6, с. 136].

У творчих педагогів виявляється розуміння себе, висока самоповага; адекватна самооцінка, сильний зв'язок між такими підструктурами самосвідомості, як знання про себе, ставлення до себе, задоволеність своєю професійною діяльністю. Інтерес до новачок може співіснувати і спрямованістю не на розвиток вихованця, а на інші зовнішні цілі: підвищення престижу в очах адміністрації, колег, батьків вихованця; задоволеність від володіння «модними» методиками. Це означає, що особистісна центрація педагога може спрямовуватися у різні сфери.

Креативний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності виявляється через відкритість щодо педагогічних інновацій; гнучкість, критичність мислення; творчу уяву.

Рефлексивний компонент готовності до інноваційної педагогічної діяльності характеризує пізнання й аналіз педагогом явищ власної свідомості та діяльності. Реалізується цей компонент через такі рефлексивні процеси, як саморозуміння й розуміння іншого; самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого [6, с. 116].

Рефлексивне мислення розглядають як одну з важливих умов усвідомлення, критичного аналізу і конструктивного вдосконалення власної діяльності. Здатність людини рефлексивно ставитися до себе і до своєї діяльності є результатом освоєння (інтеріоризації) нею соціальних відносин між людьми. Отже, пошук, освоєння і застосування відомих педагогічних інновацій, аналіз отриманих результатів і власного індивідуального стилю роботи можуть сприяти створенню педагогом нових інноваційних освітніх технологій.

Показником рефлексивного компонента в структурі готовності до інноваційної педагогічної діяльності є сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки педагогом себе як суб'єкта інноваційної діяльності).

Отже, мотиваційний, когнітивний, креативний і рефлексивний компоненти в сукупності репрезентують структуру готовності педагога до інноваційної діяльності. Ця готовність є особистісним утворенням, яке опосередковує залежність між ефективністю діяльності педагога і його спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня.

Досвід інноваційної діяльності може бути засвоєний майбутніми педагогами тільки на засадах рефлексивного підходу завдяки їхньому включенню до процесу створення, впровадження та розповсюдження нововведень. Реалізація рефлексивного підходу припускає розвиток здатності вчителя входити в активну дослідницьку позицію щодо своєї діяльності і до себе як її суб'єкта з метою критичного аналізу, осмислення й оцінки її ефективності.

Індивідуально-креативний підхід виводить інноваційний стиль діяльності на особистісний рівень, що забезпечує виявлення і формування у майбутнього вчителя початкових класів творчої індивідуальності, розвиток у нього інноваційної свідомості, неповторної персонал-технології [8, с. 16].

Індивідуальність педагога виявляється через його креативність. Педагогічну діяльність учителя початкових класів дуже складно уявити без використання на уроках творчості. Вона дає змогу вчителю розкривати свої можливості, допомагає досягти високопрофесійної майстерності, вносити в навчально-виховний процес щось своє, оригінальне та індивідуальне. Основною і найбільш важливою умовою творчої самореалізації педагога є його професійна компетентність, що виявляє себе в знаннях предметів шкільного циклу, психолого-педагогічній грамотності, володінні передовим педагогічним досвідом, в уміннях впроваджувати "нове" в практику роботи. Новаторство вчителя також виявляється у його здатності до інноваційної діяльності, до пошуку нових методів, способів та прийомів діяльності, що сприятимуть реалізації особистісно орієнтованого підходу в організації педагогічної взаємодії. Тому необхідно в професійному становленні формувати саме інноваційний стиль діяльності кожного педагога, бо сучасний викладач організовує власну діяльність із застосуванням інновацій та новітніх технологій організації навчально-виховного процесу.

Формування інноваційного стилю діяльності можливе тільки за умови дотримання певної системи принципів – вихідних положень, що базуються на педагогічних закономірностях, характеризують стратегію розв'язання певного кола педагогічних проблем і є системоутворюючим фактором для розвитку педагогічної теорії та критерієм вдосконалення педагогічної практики, цілісності, системності, поетапності процесу навчання.

К. Баханов вважає, що нова парадигма освіти висуває комплекс вимог до навчально-виховного процесу в сучасній школі, які ґрунтуються на принципах: *гуманізації, культурологічності, діалогізації та оптимізації*. Ці принципи охоплюють усі компоненти навчально-

виховного процесу і конкретизуються в системі основних положень [1, 26]:

- взаєморозвиток (розвиток особистості дитини й педагога);
- доброзичливість (опора на індивідуальність, унікальність і особливість особистості вчителя);
- створення корпоративної атмосфери навчання, взаємної довіри і поваги, співробітництва дітей і дорослих;
- самовизначення (усвідомлення себе як унікальної й особливості особистості, усвідомлення своїх можливостей у досягненні ситуації успіху в справі, дії чи діяльності).

У сучасного вчителя є різні шляхи та форми *формування індивідуального стилю педагогічної діяльності*. Це:

- самоосвіта, через індивідуальні творчі плани, конкурси педагогічних ініціатив, участь у роботі майстер-класів, фестивалів педагогічних ідей, у стажуваннях, педагогічних майстернях, дослідницькій експериментальній роботі;
- робота у проблемній групі, участь у роботі педагогічних спільнот таких як методичні об'єднання, кафедри, форуми, диспути, «круглі столи», дні відкритих дверей, творчі лабораторії, проблемні групи,
- традиційна система безперервної освіти [5, с. 345].

Інноваційна спрямованість роботи вчителів визначається критеріями педагогічних інновацій, до яких належать: а) *новизна*, що дає змогу визначити рівень новизни досвіду. Розрізняють абсолютний, локальний, абсолютний, умовний, суб'єктивний рівні новизни; б) *оптимальність*, яка сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу, фізичних, розумових сил; в) *результативність та ефективність*, що означає певну стійкість позитивних результатів у діяльності вчителя; *можливість творчого застосування в масовому досвіді*, що передбачає придатність апробованого досвіду для масового впровадження загальноосвітніх закладах [4, с. 302].

Маючи чітке уявлення про стилі та критерії педагогічних інновацій володіючи методикою їх застосування, учителі, керівники навчальних закладів послідовно впроваджують їх у свою практику. Але часто буває що педагогічні інновації, у зв'язку з відсутністю належної педагогічної експертизи та апробації, недостатньою організаційною, технічною, психологічною підготовленістю педагогічних кадрів, не знаходять подальшої реалізації. Часто поспішне впровадження нововведень призводить згодом до відмови від них. Увесь цей комплекс причин свідчить про несформованість у школах потрібної морально-психологічної ділової атмосфери, іншими словами — інноваційного середовища.

Відсутність такого середовища спричиняє методичну невідповідність учителів, недостатню їх поінформованість щодо педагогічних нововведень. Натомість сприятливе інноваційне середовище

дає змогу долати опір консервативно налаштованих учителів щодо нововведень, допомагає подоланню стереотипів професійної діяльності. Воно притаманне інноваційним закладам освіти.

З метою забезпечення ефективності підготовки майбутнього вчителя науковці визначають педагогічні умови, які сприяють формуванню інноваційного стилю діяльності, а саме: стимулювання майбутніх учителів до досягнення успіху в професійно-педагогічній діяльності; націлення на використання інновацій у майбутній професійній діяльності; орієнтування форм, методів, прийомів і засобів навчання організації навчального процесу на особистість студента; розвиток інноваційної культури майбутнього вчителя, створення відповідного соціально-професійного і психологічного механізму його формування [8, С. 16-17].

Актуальним є також впровадження нових методик викладання педагогічних дисциплін у вищих начальних закладах в процесі підготовки учителів. У зв'язку з цим особливо важливим стає перехід до інноваційних технологій навчання, високий ступінь гнучкості яких дає змогу ефективно використовувати їх у різноманітних ситуаціях навчального процесу у вищій школі. Безперечно, такий процес має обов'язково базуватися на обґрунтованому поєднанні різних методів і прийомів. При відносному пріоритеті активних методів на заняттях мають зайняти належне місце і лекції, і семінарські заняття, і самостійна робота над книгою, і вивчення передового досвіду, і, звичайно, індивідуальна практична робота майбутніх педагогів. Тільки органічна єдність усіх методів навчання надає навчальному процесу необхідної універсальності й продуктивності, робить його справді проблемним за змістом та ефективним за формою.

У сучасній літературі існують різні типи педагогічних технологій, аналіз теоретико-методологічної літератури за проблемою інноватизації сучасної освіти, педагогічного досвіду розробки та впровадження педагогічних технологій надає можливість виділити певні інноваційні технології у системі вищої професійної освіти, визначити специфіку інноваційних педагогічних технологій. Так, наприклад, найбільш поширеними в практиці роботи, на думку Ю. Гільбух, є використання активних форм навчання: *діалогу, дискусій, ділових ігор, дебатів, моделювання ситуацій* [3]. Для успішного розвитку творчого мислення необхідна розкріпаченість думки, свобода спілкування під час занять.

Висновки. Головною рушійною силою інноваційної діяльності є вчитель, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним і під час впровадження і поширення нововведень. Педагог-новатор є носієм конкретних нововведень, він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, створювати нові методики. Основна умова такої діяльності — інноваційний стиль

педагога.

Інноваційний стиль визначається як: усталена система способів прийомів, які використовує педагог; педагогічна майстерність; результати взаємодії індивідуальних особливостей людини та середовища; спосіб життя і дій та ін. Готовність учителя до інноваційної діяльності є результатом підготовки студентів до майбутньої професії у вищих навчальних закладах, формою прояву якої є саме "стиль інноваційної діяльності". Структура інноваційного стилю діяльності вчителя включає мотиваційний (професійна спрямованість); когнітивний (рівень системних знань); креативний (новаторство); рефлексивний (самооцінка, самокорекція вчителем власної діяльності) компоненти у їх взаємодії. Інноваційні технології реалізуються за допомогою розвивальних методів прийомів навчання майбутніх учителів початкових класів.

Література

1. Баханов К. О. Навчання в школі: інноваційні аспекти / К. О. Баханов. – К.: Основа, 2005. – 128 с.
2. Бондарева К. І. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя: на метод. посіб. / К.І. Бондарева, О.Г. Козлова. – Суми: Слобожанщина, 2001. – 44 с.
3. Гільбух Ю. З. Інноваційний експеримент у школі. На допомогу початкуючим дослідникам / Ю.З. Гільбух, М.І. Дробноход. – К.: Освіта, 1994. – 90 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
6. Клокар Н. І. Психолого-педагогічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. / Н. І. Клокар. – К., 1999. – 227 с.
7. Ковальчук В. Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя: модернізаційний аналіз / В. Ю. Ковальчук. – Київ: Дрогобич: Коло, 2004. – 264 с.
8. Скрябіна Т. Сутність поняття "інноваційний стиль діяльності" / Т. Скрябіна // Рідна школа. – 2006. – №12. – С. 15 – 17.
9. Шапран О. І. Освітні інновації під час викладання педагогічних дисциплін у вищій школі. / О.І. Шапран // Початкова школа. – 2001. – №12. – С. 30.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2010

Л. Д. Ороновсь

канд. пед. наук, доцент

Тернопільський НПУ ім. В. Гнатюка

СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

У статті висвітлюється поняття категорії сутності духовності як системи цінностей, завдяки якій формується унікальна людська сутність.

Ключові слова: цінність, духовність, духовні цінності, людська сутність.